

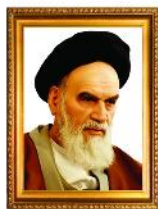

مؤسسه آموزش عالی حوزوی امام رضا علیه السلام

آشنایی با رشته

فقه تقنین

تربیت مجتهد
متخصص تراز عصر

امام خمینی(ره):
همینطور که فقه و انحاء فقه را تعلیم و تعلم می کنند، سایر موارد و ابعاد اسلام را هم باید تحصیل و تدریس کنند و اشخاص ارزنده بار بیاورند.

امام خامنه ای(دام ظلله الوارف):
حوزه باید به سمت تخصصی شدن پیش برود، خوشبختانه الان کارهایی شده و اقدامات مقدماتی انجام گرفته است اما باید جدیت بیشتری بشود.

مؤسسه آموزش عالی حوزوی امام رضا علیه السلام

آدرس مؤسسه: تهران، بزرگراه شهید باقری شمال، خروجی استقلال شرق،
خیابان شهید برادران قزوینی(خیابان توحید شمالی)، جنب شهرک پارس، پلاک ۵

شعبه قم: میدان سعیدی، خیابان هفت تیر، کوچه ۱۲، تقاطع اول سمت چپ
پایگاه اطلاع رسانی: www.emamreza-ac.com
تلفن تماس: ۰۲۱۷۷۰۷۸۴۵۷ (تهران) ۰۲۵۳۶۶۲۲۸۴۴ (قم)

@Feghheumanism

قابلیت‌ها، نقش و توانایی‌های دانش‌آموختگان رشته

تربیت یافتگان این رشته، علاوه بر توانایی تدریس در مراکز علمی حوزوی و دانشگاه در همین موضوع، پژوهشگرانی متبحر در این زمینه خواهند بود. علاوه اینکه به عنوان کارشناس در سیستم‌های مختلف تقنینی-قضایی و اجرایی مرتبط با این حوزه قابل استفاده خواهند بود.

جدول دروس

دروس حقوقی دروس پیرا فقهی

نام درس	واحد	نام درس	واحد
فلسفه علم حقوق	۲	فقه تقنین در منابع فقهی	۲
کلیات حقوق اساسی	۲	تاریخ تحولات و نظریه‌های فقهی فقه تقنین	۲
سیاستگذاری عمومی	۲	فلسفه فقه تقنین	۲
حقوق اداری	۲	آیات و روایات فقه تقنین	۲
مبانی حقوق عمومی	۲	مکاتب قانون گذاری در اسلام و غرب	۲
تجربه قانون گذاری در ج.ا.ا	۲	فقه تقنین در منابع فقهی	۲
ساختار قانونگذاری در ج.ا.ا	۲	تاریخ تحولات و نظریه‌های فقهی فقه تقنین	۲

دروس فقهی

نام درس	واحد
فقه الولاية	۲
فقه تقنین (۱) ولایت بر تقنین	۲
فقه تقنین (۲) قلمرو قانون گذاری (حریم خصوصی و عمومی و ...)	۲
فقه تقنین (۳) فرایند قانون گذاری بر اساس فقه	۲
فقه تقنین (۴) نفوذ قوانین بر شهروندان و امکان نافرمانی و ...	۲
تحلیل فقهی ساختار قانون گذاری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۲
فقه تقنین تطبیقی	۲

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و با توجه به اهداف و آرمان‌های انقلاب، لزوم تغییرات اساسی در ساختارهای سیاسی، اجتماعی و ارزشی و... جامعه پدید آمد و در پی آن ضرورت بحث و نظریه پردازی در خصوص پی‌ریزی نظام نوین اسلامی (مبانی، ساختار و نیازهای آن) از سوی دستگاه‌های آموزشی و پژوهشی قابل طرح گردید.

در این راستا تصویب و اصلاح قوانین و مقررات بر پایه موازین و احکام شرعی و اسلامی موجب شده در نظام حقوقی، مباحث فقهی به عنوان منبع و مبنای قوانین مورد توجه قرار گیرد؛ چنانکه رهبری معظم انقلاب اخیراً، در سیاست‌های کلی قانونگذاری که ابلاغ فرمودند، در بندهای اول و دوم، لزوم توجه به فقه و شرع در عملیات قانونگذاری را مورد تاکید قرار داده‌اند:

۱. توجه به موازین شرع به عنوان اصلی‌ترین منشاء قانون‌گذاری در تنظیم و تصویب طرح‌ها و لوایح قانونی؛
۲. ارزیابی و پالایش قوانین و مقررات موجود کشور از حیث مغایرت با موازین شرعی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد سازوکار لازم برای تضمین اصل چهارم قانون اساسی.

چنانکه نیک روشن است ساختار و نیز ماهیت قانونگذاری در وضعیت فعلی جمهوری اسلامی، اولاً: از نوعی دوگانگی و تضاد بنا و مبنا (دوگانگی‌ای که ناشی از تضاد و تصادم دو گانه فقه و حقوق به وجود آمده است) و ثانیاً، از منطبق حاکم بر فقه (رویکرد فردی به فقه) در مواردی که فقه حضور دارد، رنج می‌برد. این دو معضل به گونه روشنی در ماهیت قانونگذاری و نیز فرآیند و برآیند آن، مشهود است. از سوی دیگر در فرآیند بعضاً طولانی قانونگذاری، برای فقه جایگاهی جز تأیید یا تصویب نهایی در شورای نگهبان در نظر گرفته نشده است. بنابراین ساختار قانونگذاری در دولت اسلامی (تقنین) به عنوان یکی از ارکان اصلی دولت اسلامی، نیازمند بازخوانی در هر دو عرصه فقه و نظام قانونگذاری است تا بتواند به درستی پیرامون امور بنایی حکومت اسلامی بر اساس مبانی‌ای که حکومت اسلامی مبتنی بر آن است، به تقنین بپردازد.

بر این اساس نیاز به مطالعات بنیادین (تولید محتوا) و آموزش‌های تکمیلی مناسب (تربیت نیرو) در این زمینه به شدت احساس می‌شود. از جمله راه‌های دستیابی به این مهم، تاسیس و برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه مدت و بلند مدت پیرامون فقه قانون‌گذاری است. تاسیس رشته فقه تقنین، در این راستا قابل تبیین است.

امروزه دو رشته دیگر در دانشگاه‌های کشور در حال برگزاری است که در بادی امر با رشته فقه و قانونگذاری مرتبط به نظر می‌رسد: ۱) رشته حقوق (با گرایش‌های مختلف؛ ۲) رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی.

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، با رویکردی صرفاً توصیفی، وظایف و حقوق انسان را از دیدگاه شریعت الهی بیان می‌کند و در مقام اجرا، تنها به ارائه متونی از فقه و اصول در کنار برخی از دروس رشته حقوق اهتمام ورزیده و کمتر تحلیل فقهی از مسائل نظام حقوقی را دنبال می‌نماید.

رشته حقوق اما، گرچه رویکردی توصیفی-تجویزی توأمان دارد، اما به دنبال بیان اصولی قواعدی است که از نظر عقل و عرف بشری، رعایت آنها در زندگی برای ایجاد نظم و امنیت لازم است.

به بیان روشن‌تر، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، ورودی در عرصه مربوط به قانون‌گذاری ندارد و رشته حقوق، در عین ورود به این عرصه اما، روح حاکم بر آن، رویکردی عرفی و بدون توجه به اصالت‌ها و مفاهیم دینی است و لذا خروجی آن به عنوان قانون، متناسب با مسائل و موضوعات و قوانین مورد نیاز حکومت و جامعه اسلامی نیست. بدین سبب ما نیازمند دانشی هستیم که اولاً ماهیت تجویزی و قانون‌گذارانه داشته باشد و ثانیاً مبتنی بر منابع، مبانی و فقه اسلامی و شیعی به این مهم اهتمام بورزد. بر همین اساس «رشته فقه قانونگذاری» برای این مهم پیشنهاد شده است.

هدف رشته

فقه قانون‌گذاری دارای یک هدف و غرض ذاتی است، که به موقعیت زمانی و مکانی اختصاص ندارد؛ و یک هدف و غرض عرضی دارد که با شرایط زمانی و مکانی موجود مرتبط می‌شود. هدف ذاتی در فقه قانون‌گذاری شناخت احکام شرعی مربوط افعال مکلفین، (افعال حاکم یا افعال حکومت) در این عرصه است. اما هدف عرضی فقه قانون‌گذاری حل چالش‌های روشی در نظام قانون‌گذاری جمهوری اسلامی است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها ضوابط شرعی وظایف شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت است، هم چنین ساختار قانونگذاری در مجلس شورای اسلامی و فرآیند ارائه طرح‌ها و لوایح در نظام قانونگذاری از چالش‌های محل تأمل در عرصه فقه قانون‌گذاری است.

در عین حال موارد ذیل از اهداف میانی تشکیل این رشته بشمار می‌رود:

- * تولید و تأمین محتوا در زمینه رشته فقه قانونگذاری؛
- * تربیت اساتید مورد نیاز حوزه‌ها و دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی در زمینه‌های فقه و قانونگذاری؛
- * تربیت محققان و پژوهشگران مورد نیاز مراکز علمی و تحقیقاتی مرتبط با موضوع؛
- * تربیت کارشناسان توانمند مورد نیاز دستگاه‌های دولتی، تقنینی و قضایی کشور؛
- * پاسخگویی به چالش‌ها، نیازها و پرسش‌های اساسی مطرح در حوزه فقه و قانون.

فقه تقنین چیست؟

مراد از فقه قانون‌گذاری (تقنین) آن بخش از فقه است که به احکام شرعی مربوط به قانون‌گذاری می‌پردازد. برخی از احکام شرعی قانون‌گذاری به صورت پراکنده در ابواب مختلف فقهی، آن هم غالباً به غیر غرض حکم قانون‌گذاری بیان شده، و تاکنون فقه قانون‌گذاری به صورت یک باب از ابواب فقهی مطرح نشده است.

در این زمینه نسبت فقه و قانون حائز اهمیت است. قانون‌گذاری ضرورتاً نتیجه استنباط فقیه نیست؛ قانون، تنفیذ احکام فقهی و اهداف شریعت در ظرف زمانه بوسیله حاکم و حکومت است. قانون‌گذاری در مرحله پسا استنباط توسط فقیه و کسانی که ولایت بر قانون‌گذاری دارد صورت می‌گیرد. گرچه قانون‌گذاری بر پایه فقه انجام می‌شود. پس قانون از مقوله حکم ولایی و از شئونات ولی فقیه بشمار می‌رود.

«فقه تقنین فرایند قانون‌گذاری و تبدیل گزاره‌های استنباط شده فقهی به قانون را بررسی می‌کند» این قواعد و اصول لازم است توسط قانون‌گذاران (چه خود ولی فقیه چه مأذون از سوی وی) رعایت شود تا هم قانون اسلامی و برپایه فقه در جامعه جریان یابد و هم کارآمدی داشته و نسبت به نیازهای ضروری دولت و جامعه پاسخگو باشد.

مسائل فقه تقنین

اهم مباحث فقه تقنین را می‌توان در امور ذیل خلاصه کرد: (نظام مسائل ذیل بر گرفته از مقاله سر فصل‌های فقه قانون‌گذاری، حسنعلی علی اکبریان، مجله دین و قانون شماره ۱۸ است)

- فلسفه فقه تقنین شامل تعریف، موضوع، قلمرو، اهداف، روش شناسی، منابع، پیشینه، مبانی، ارتباط فقه تقنین با سایر ابواب فقهی و نظام مسائل فقه تقنین
- مصدر قانون‌گذاری؛ شامل مشروعیت قانون‌گذاری در دوران غیبت، مقایسه قانون‌گذاری امام و فقیه جامع شرائط و عدول مؤمنان، استقلال یا عدم استقلال شأن قانون‌گذاری از سائر شئونات ولی، نیابت‌پذیری قانون‌گذاری، حق یا حکم بودن آن، فردی یا شورایی بودن آن، مشورت در قانون‌گذاری
- قلمرو قانون و احکام شرعی؛ شامل نوع و وجوب قانون‌گذاری، حریم خصوصی و عمومی، خلاً قانونی، منطبقه الفراغ و ...
- انطباق یا عدم مغایرت قانون‌گذاری نسبت به احکام فقهی؛ شامل فتوای معیار در قانون‌گذاری، کفایت عدم مغایرت یا ضرورت مطابقت، قانون‌گذاری در مباحث، ضوابط قانون‌گذاری بر خلاف احکام اسلام در مستحبات و مکروهات، ضوابط قانون‌گذاری بر خلاف احکام اسلام در دائره احکام الزامی، قانون‌گذاری بر خلاف احکام فقهی در دائره احکام وضعی و ...
- دائره نفوذ قوانین موضوعه توسط حکومت اسلامی؛ شامل اقسام حکم حکومتی به لحاظ نفوذ، حکم و وجوب شرعی و عقلی اطاعت از قانون، نفوذ قانون بر مقلدان سایر مراجع، نفوذ قانون بر اقلیت‌های مذهبی داخل حکومت، سرپیچی فردی و اجتماعی از قانون، نسبت نفوذ قانون و سرزمین، نفوذ قانون حکومت‌های غیر اسلامی در سرزمین اسلامی و ...

